

TRADIȚII ALE MUZEISTICII IEȘENE

EM. DIACONESCU

În cuprinsul țării noastre se găsesc numeroase și importante stațiuni arheologice cu variate piese — idoli, vase și olărie — din diferite culturi, apoi pietre cu inscripții, vechi monede și foarte valoroase monumente : cetăți, mănăstiri, palate și case vechi. În afară de acestea, în Moldova au fost domni și boieri, care aveau importante fonduri de cărți, cum au fost Iacob Eraclide Despotul, Vasile Lupu, D. Cantemir. N. Mavrocordat, cronicarii Miron și Neculai Costin, Enache Kogălniceanu, boieri ca D. Ghica-Comănești, Sturza-Miclăușeni, M. Sturza-Popești, Anton Rosetti-Roznovanu la Stînca ș. a. În bibliotecile lor se găseau și rarități ale unor autori, care au scris despre poporul și țările române. Unii boieri aveau cont deschis la librării în Paris, ca să le procure noutăți apărute în diverse domenii : literare, de artă, științifice, medicale etc. Unii croniciari menționează cetăți moldovenești, în care se găseau interesante pietre cu inscripții și numeroase monede.

Toate acestea nu constituiau însă măcar un început de muzeu, căci muzeul trebuie să fie o instituție special organizată, cu scopul de a colecta variate obiecte istorice de artă sau științifice, spre a fi expuse public, accesibile vizitatorilor. Biserici de-ale noastre, înzestrate deosebit, care atrăgeau pe vizitatori, nu constituiau totuși un muzeu.

Oameni de cultură din Moldova menționau în prima jumătate a sec. al XIX-lea „Muzeul Academiei”, care era desigur Muzeul de istorie naturală, singurul din țară, inaugurat la 1834. Gh. Asachi a fost un om cu activitate multilaterală și foarte dinamic, în multe domenii, el a scris cerind să fie valorificate piese vechi, ca cele găsite la Cetatea Gherghina și în alte stațiuni arheologice și care să fie trimise „la Muzeu”. Dar care „muzeu” ?

Încercările ulterioare ale lui T. T. Burada și chiar ale lui A. D. Xenopol n-au avut nici o realizare, pînă ce nu s-au ivit oameni hotărîți și cu inițiativă, care să pună în aplicare un program muzeistic. Istoricul ieșean era decanul Facultății de litere cînd, în 1897, Teohari Antonescu a făcut propunerea de a se stăruie ca să se înființeze la Iași un Muzeu de istorie și etnografie, propunerea repetată de el în 1905, dar fără nici o urmare. La fel a fost fără succes propunerea făcută de Grigore C. Buțureanu de a se înființa un muzeu, în cadrul societății „Arhiva”, al cărei președinte era chiar A. D. Xenopol, și tot A. D. Xenopol a semnat ca vicepreședinte intervențiile inginerului Virgil Hălăceanu, cu scopul de a strînge obiecte de muzeu, inițiatorul lor rămîind însă el singur să adune prețioase obiecte de la cine și de unde a putut.

Așa că, după înființarea Muzeului de istorie naturală (1834) și a Pinacotecii de la noua Școală de Belle-Arte (1860), abia în sec. al XX-lea s-au văzut realizate unele muzee în capitala Moldovei.

Muzeul de istorie naturală. Oamenii de cultură din Iași, printre care era activul Gh. Asachi și mitropolitul Veniamin Costachi, intenționau să inițieze înființarea unui muzeu în capitala Moldovei. Dar inițiativa a pornit concret de la Cercul medical ieșean, constituit la 11 ianuarie 1830, în frunte cu d-rii M. Zotta și Iacob Czihak, medic șef al oștirii moldovene. Acest cerc s-a transformat într-o „Societate doctorească Moldo-Romanikă”, propunîndu-și să-și extindă activitatea și în Țara Românească. Dar cîrmuirea n-a convenit la o asemenea inițiativă și a suprimat din titlu cuvintele „Moldo-Romanikă”.

Doctorul Iacob Czihak a devenit totuși animatorul, care a stăruie să se înființeze un muzeu de istorie naturală, care s-a și inaugurat pentru public la 4 februarie 1834, în casele închiriate, ale lui Al. Balș, din strada Podul Verde — azi 23 August —. Muzeul cuprindea trei secții: mineralogie, zoologie și bibliotecă, cu cărți de medicină și istorie naturală. Succedîndu-se mai mulți președinți la conducere, numărul membrilor spori considerabil, printre ei Gh. Asachi era membru fondator, iar mitropolitul Veniamin Costachi membru de onoare.

Muzeul a început a primi donații de diverse obiecte, cărți și monede vechi de la domni și boieri. Cumpărînd de la un circ un elefant, care murise la Iași, în 1858 a fost împăiat și instalat într-o sală, care s-a numit de atunci, „Sala elefantului” iar muzeul însuși s-a numit o vreme „Cabinetul elefantului”. Acest muzeu și-a îmbogățit fondul cu colecții de păsări, animale și diverse alte obiecte. Cumpărîndu-și un local propriu pe ulița Hagioarei — azi Gh. Dimitrov —, muzeul s-a instalat aici, unde în sala de ședințe la 3.I.1859, deputații unioniști au hotărît să susțină candidatura lui Al. I. Cuza la domnia Moldovei.

După 1886 a urmat o perioadă de înflorire a acestui muzeu cu Petru Poni, dr. I. Ciurea, Grigore Cobălcescu și alți oameni de știință din capitala Moldovei; tot atunci, în 1887, au devenit membri ai acestei societăți V. Burlă, Aron Densușianu, P. Rișcanu, Al. B. Brandia, A. D. Xeno-

pol ș.a. care, cu alte preocupări, au încercat să-i schimbe caracterul și să o transforme într-o Academie științifică-literară, dar fără să reușească. Atunci ei s-au retras și au pus bazele Societății istorico-literare „Arhiva” (1889). Societatea și muzeul au fost conduse numai de doctori, care erau cei mai străluciți profesori ai Facultății de medicină din Iași.

Acest muzeu și-a îmbogățit colecțiile nu numai cu diverse exponate științifice, ci și istorice ca monede vechi grecești, romane, bizantine, de aur, argint și bronz, altele moderne franceze, germane, engleze, polone, turcești, românești, precum și diverse medalii de aur și argint. Apoi o pecete de argint a Moldovei, un inel de aur cu pecetea țării, alte peceti vechi, fragmente de inscripții romane, figurine egiptene și vase etrusce, săbii vechi, un buzdugan, o lance moldovenească, o tunică de zale ș.a. Toate acestea, afară de monede și medalii, au fost transmise, încă acum vreo 2 decenii, Muzeului de istorie local și Muzeului Unirii.

Muzeul de istorie naturală a ajuns însă în posesia unor obiecte de mare preț. Astfel, de la Curtea domnească a primit o sabie turcească cu miner de os alb, teaca fiind suflată cu aur; un buzdugan suflat cu aur, o tolba cu săgeți, un arc de lemn, o marmoră cu o inscripție din 1850. Trei peceti domnești neîntrebuințate. din vremea lui Cuza-Vodă, alături cu haine ale lui. Apoi pecetea domnească din 1859, după alegerea lui Cuza-Vodă la tronul Principatelor Unite. Colonelul Langa a oferit tot acestui muzeu uniforma de colonel de lăncieri purtată de Al. I. Cuza la alegerea lui (5.I.1859); portretul domnitorului executat cu artă de pictorul C. D. Stași, expus în sala de ședințe cu inscripția referitoare la alegerea lui și urna în care au fost depuse buletinele de vot. O sabie oferită de sultan când noul domn a mers la Constantinopole ca să fie confirmat la tron. De asemenea jilțul de la prefectura de Covurlui, pe care l-a folosit Al. I. Cuza, când a fost în serviciul acelei prefecturi.

Printre membrii acestei Societăți au fost și savanți străini ca Alex. von Humboldt, I. Urban Iarnik, Em. de Martonne și alții precum și speologul român Emil Racoviță¹.

„*Pinacoteca Națională din Iași*. Tineri și talentați pictori ca G. Panaitescu-Bardasare, C. D. Stași, Emanoil Bardasare, Gh. Popovici, Octav Băncilă și alții, reîntorși de la studii din străinătate, au simțit nevoia să determine la Iași o mișcare de educație artistică printr-un muzeu, o școală de Arte frumoase și organizarea unor expoziții. Dintre ei G. Panaitescu-Bardasare, reîntors în 1858 de la München și Berlin, a început să activeze în acest sens. El a găsit sprijinul domnitorului Al. I. Cuza, a lui M. Kogălniceanu și Gh. Asachi, care în 1860 l-au ajutat să înființeze în capitala Moldovei o Pinacotecă și apoi și Școala de Belle-Arte. Adu-narea legislativă a țării a aprobat la 30 iunie 1860 înființarea unui Muzeu de pictură și apoi și a Școlii de arte, cu personal retribuit din buge-

¹ C. Motaș, *Societatea de medici și naturaliști*, în „Boabe de grâu”, an. IV, nr. 8—1933; N. A. Bogdan, *Societatea medico-naturalistă și Muzeul istorico-natural din Iași*, Iași, 1919.

tul statului. Ca ministru de resort, M. Kogălniceanu l-a numit pe G. Panaiteanu directorul acestor instituții, urmînd să primească toate tablourile și obiectele de artă de la Biblioteca școlilor, unde era director B. P. Hașdeu. Noul muzeu, de la început încă, avea un fond important provenit din donația lui Sofronie Virnav. Acesta cumpărase la Paris o colecție foarte valoroasă de 16 tablouri, care aparținuse marchizului de Las Marismas, de autori ca Murillo-Madona, Carravagio, E. Lessueur, un portret de Philippe de Champaigne, „Trecerea Berezinei” de Felix Philippoteaux, „Sf. Familie” de Stella Francoeris, „Judita și Holofern” de Liberi Pietro, un gobelin cu figura mareșalului de Villars ș.a. Încă în 1846 le dăruise guvernului Moldovei spre a se pune bazele unui muzeu de pictură cu clauza ca aceste tablouri să rămînă totdeauna la Iași. Expediate de la Paris la Galați, au stat aici 18 luni într-o șură, unele deteriorîndu-se, de unde chiar Sofronie Virnav, reîntors în țară la 1848, le-a adus la Iași, depunîndu-le la Academia Mihăileană, de unde le-a primit G. Panaiteanu.

După Muzeul de științe naturale, acesta era al doilea muzeu care lua ființă efectiv la Iași. Pinacoteca și Școala de arte frumoase au fost inaugurate o dată cu Universitatea la 26.X.1860, instalate împreună în casele hatmanului Alecu Rosetti-Roznovanu, fostă reședință domnească, unde acum e sediul Filialei Academiei R.S.R. Trei săli de la etaj au fost rezervate pentru Pinacotecă iar pictorul G. Schiller a fost angajat ca restaurator al tablourilor. D. Bolintineanu fiind ministru al Cultelor și Instrucției publice a cumpărat o pinză de T. Aman — „Țepeș-Vodă și sultanul”, pe care a donat-o pinacotecii ieșene (15.X.1863), care a mai primit alte două tablouri de T. Aman: „Bătălia de la Plonin”² (24.X.1864) și „Unirea”. Nu cunosc împrejurările în care pinza „Țepeș-Vodă și sultanul” a fost luată la București, fără a mai fi restituită și fără ca din capitală să fie aduse la Iași numeroase obiecte moldovene de mare valoare muzeistică datînd încă din sec. al XVII-lea. Colecția acestui muzeu a fost mult îmbogățită apoi prin donația avocatului C. Dassiad, prietenul lui G. Panaiteanu (15.XI.1860), conținînd tablouri, puține originale, ci mai mult copii după Fr. Boucher, Angelica Kaufman, Van Dyck, Guido Reni, N. Poussin și alții, în total 30 de lucrări. De asemenea, în 1873 Costache Negri a transferat la muzeu importanta lui colecție de tablouri, multe originale, de autori vestiți ca Van Dyck, Carlo Dolci, Paolo Veronese, Tintoretto, Francois Alboni, Nicolas Poussin, Salvador Rosa, Jacques Courtois, Bourguignon, Giulio Romano, Antonio Zucchi și alții, în total 39 de pinze, care împodobesc, împreună cu celelalte, actualul muzeu de artă ieșean.

În 1895, „Pinacoteca națională”, cum se numea atunci, a fost instalată în localul Academiei Mihăilene, unde avea un spațiu mai mare. Alți donatori au fost C. D. Stahi, care avea un salon întreg, I. M. Codrescu, principesa Adela Moruzi, Iordachi Beldiman, B. P. Hașdeu, Cornelia

² Codrul Cosminului.

Emilian, Al. Donici ș.a. Dintre pictorii mai vechi, C. Lecca are un portret a lui Ștefan cel Mare, G. Năstăseanu, I. Balomir, Schiavoni, Verussi, Tronescu, Eug. Voinescu, Sava Henția, icoane de Schiavoni ș.a.

Dintre pictorii noștri, mai toți marii artiști, îndeosebi ieșeni, sînt reprezentați în muzeu cu valoroase opere de-ale lor : G. Panaiteanu-Bardasare, T. Aman, C. D. Stahi, N. Grigorescu, I. Andriescu, Em. Bardasare, Gh. Popovici, fost mulți ani director, Ștefan Șoldănescu, Octav Băncilă, Ștefan Luchian, Ștefan Dumitrescu, C. Artachino, Kimon Loghi, Aurel Băeșu, N. Tonitza, Roman Simionescu, Corneliu Baba, I. L. Cosmovici și mulți alții, care au constituit un fond prețios, împreună cu lucrările de sculptură de Carpeaux, I. Georgescu, Filip Marin, D. Paciurea, O. Spaethe, D. Mirea, I. Iordănescu, precum și cu ale lui I. Mateescu și R. Hette. Apoi lucrări ale unor pictori mai apropiați de vremurile actuale : Otto Briese, C. Agafiței, Dan Hatmanu, M. Cămăruț, Eugen Hirtopeanu ș.a., cu toții contribuind la îmbogățirea patrimoniului artistic al Muzeului de artă din Iași.

Fondul din stațiunea paleolitică Cucuteni. În anul 1884 Teodor T. Burada a trecut pe lângă înălțimea Cetățuia de la Cucuteni, din județul Iași, de unde niște lucrători scoteau piatră pentru construirea școlii Tg. Frumos — Hirău. Observînd că din pămînt se scoteau diferite obiecte de piatră, olărie, unelte, idoli de lut ars, două brățări din care una de bronz și alta de argint, T. T. Burada a sesizat autoritățile, care au dat dispoziții ca să se sape cu multă atenție privind obiectele vechi aflate acolo.

La 29 mai 1885 N. Beldiceanu, care era profesor la Iași, a plecat la Cucuteni, împreună cu D. Butculescu din București, și acolo au găsit diferite obiecte vechi, care le-au format convingerea că era vorba de o stațiune preistorică importantă. N. Beldiceanu avea preocupări istorice și arheologice, el cercetase unele mănăstiri din Moldova și Bucovina, interesîndu-l pictura lor, cîrțirare și manuscrise vechi. El avea o pregătire universitară cu studii făcute la Iași, și în iunie 1885 s-a reîntors la Cucuteni și a început să facă săpături găsind numeroase urme preistorice : oale cu capacele lor, cu desen în culorile roșu și negru, unele lucrate la roată, cupe, suveici, topoare de piatră, o dală de piatră, un ac și sule de os, un ciocan de corn, idoli, brățări de bronz și de argint, coarne de cerb, oase calcinate, mei etc. Pe înălțimea Cetățuia au fost găsite și urme de locuințe, construite din nuiel, lipite cu lut, în care erau vase sparte, pămînt ars, cărbuni, cenușă, urme vădite ale unei vechi populații autohtone, peste care s-a observat că s-au suprapus grupuri de năvălitori dinspre nord-est.

Cu toată situația lui materială foarte modestă, N. Beldiceanu a continuat să lucreze pe cont propriu la Cucuteni, fără să-și dea încă seama că descoperise una din cele mai importante stațiuni preistorice din Europa. Însoțit de prof. Grigore C. Buțureanu, N. Beldiceanu a extins săpăturile și la Rădășeni, Preutești — satul său natal —, Dol-

hasca, Stroești, Rafaila ș.a. găsind un foarte bogat material de studiat, clasificat și completat prin alte lucrări.

În 1895 Ministerul Instrucțiunii le-a acordat un ajutor de 5.000 lei, cu care au putut continua lucrările la Cucuteni. Ei erau cercetători bine intenționați, dar fără o pregătire specială, și mai mult intuitiv și prin studii personale și practică, au reușit să folosească unele proceduri științifice de cercetare.

N. Beldiceanu a devenit un membru activ al Societății ieșene istorico-literare „Arhiva”, care a luat ființă în 1889, în organul căreia, revista „Arhiva”, apărută în 1889—1890, el a început să publice întii versuri, ca și în „Convorbiri literare” și „Contemporanul”.

Profesorul ieșean, în săpăturile făcute la Rădășeni, a găsit unele piese asemănătoare cu cele de la Cucuteni, cum se poate constata din figurinele a doi idoli. Sînt lucrate din pastă fină, în forme regulate, ornamentate în brun sau roșu, pe fond galben deschis sau roșietic, cu spirale trasate artistic. S-au găsit însă și vase din pastă mai puțin fină, cu forme mai rudimentare. Apoi unelte și arme foarte variate din piatră, os, bronz și fier, securi, cuțite și sulii bine șlefuite. Bolduri și fibule, numeroși idoli orientali ornamentați, asemănători cu cei găsiți de H. Schliemann. N. Beldiceanu considera că era vorba de un amestec de cultură a popoarelor năvălitoare cu elementul local. Mai ales popoarele venite din spre sud au adus aspecte noi de civilizație traco-greacă, mai avansată, folosind instrumente de bronz și fier, lucrînd idoli și vase mai fine, la roată.

Colecția lui N. Beldiceanu, care cuprindea peste 600 de obiecte, era cea mai însemnată din România, fără să aibă totuși un muzeu în care să le expună și nici în perspectivă măcar, deși erau unii profesori care se gîndeau la înființarea unei asemenea instituții. În vremea lui, la Universitate nici nu exista o catedră de arheologie. De aceea multe din obiectele scoase din pămînt s-au pierdut pentru știință, datorită lipsei de mijloace materiale și mai ales neglijenței celor ce ar fi trebuit să aibă grijă de ele. Căci N. Beldiceanu a pus în lăzi prețioasele obiecte găsite la Cucuteni și le-a depus la Institutul de geologie, de unde au ajuns în beciurile Universității, fără ca cineva să se intereseze de conținutul prețios al lor. Prof. Grigore Cobălcescu, directorul aceluia institut, era preocupat mai mult de fosilele și constituția solului de la Cucuteni, decît de piesele arheologice, care interesau în mod deosebit istoria și etnologia poporului român.

Prof. Grigore Buțureanu, care era secretarul general al noii societăți istorico-literare „Arhiva”, a citit o notiță cu privire la săpăturile făcute la Cucuteni de către N. Beldiceanu, cu rezultate din cele mai apreciabile. Dar se constata atunci că la Iași nu erau decît cîțiva oameni de cultură ca A. D. Xenopol, Grigore C. Buțureanu, N. Beldiceanu, P. Rîșcanu, T. T. Burada, ei nu aveau însă mijloace materiale spre a crea instituțiile culturale dorite de ei.

La 27 aprilie 1890 mai mulți membri ai Societății „Arhiva” au propus înființarea unui „Muzeu de științe arheologice și alte asemenea lucruri vrednice de a fi păstrate”. Această propunere a fost pusă la ordinea zilei, dar în ședința din 5 mai 1890, discuția asupra ei a fost amânată pentru... anul viitor. Spre a nu se mai reveni asupra ei. Înțenții bune erau, dar fără a fi prea stăruitoare.

Totuși în revista „Arhiva” din 1890 a apărut o înștiințare semnată de Grigore C. Buțureanu, prin care se solicitau donații de cărți vechi și noi, manuscrise, *monede*, *medalii* vechi și noi, hrisoave de orice fel, colecții minerale, geologice, botanice și zoologice, *instrumente* de orice natură, vase, inscripții, pietre de morminte vechi și orice alte obiecte, vrednice de a fi păstrate. Colectarea unor asemenea obiecte era desigur în vederea organizării unui muzeu, care n-a luat totuși ființă. N. Beldiceanu a adunat el documente și a copiat inscripții, cu aceeași pasiune de cercetător. În această privință a lucrat cu multă pricepere în materie de paleografie și epigrafie a Moldovei și Bucovinei.

Donații modeste au început să se anunțe de la particulari, care posedau, unii, fonduri importante: 30 de vechi monede și 12 documente (5.X.1890), care urmau să fie studiate de N. Beldiceanu.

Într-o ședință de la 24 ianuarie 1892 tot Gr. C. Buțureanu a propus să se stăruie ca să se adune fonduri pentru construirea unui local propriu, foarte necesar acestei societăți, cu săli pentru cursuri, bibliotecă și spațiul necesar unui muzeu, care totuși n-a luat ființă³.

Crezînd că va putea da un indemn ca să se stăruie pentru înființarea muzeului, N. Beldiceanu la 6 martie 1892 a donat societății „Arhiva” toată colecția lui de tablouri epigrafice și paleografice colectate în Bucovina. Apoi a mai donat colecția arheologică preistorică de la Cucuteni, Rădășeni și Tg. Siret din Bucovina, care putea constitui un important nucleu al unui muzeu.

Grigore Buțureanu, antrenat și el în cercetări arheologice de N. Beldiceanu, a expus sumar viața acestuia de mucenic al științei, cu activitatea lui, și într-o notiță asupra săpăturilor de la Cucuteni a arătat cum executa N. Beldiceanu lucrările cu toată priceperea și atenția cuvenită. De altfel el însuși a expus apoi rezultatele la care ajunsese prin săpături și prin cercetarea vechilor monumente și a unor stațiuni preistorice, îndeosebi cele de la Cucuteni, Rădășeni, Rafaila (Vaslui), Schinoneri (Dorohoi) ș.a.

Au fost străini care s-au oferit să cumpere materialul arheologic adunat, dar N. Beldiceanu a refuzat categoric o asemenea propunere, trăind în sărăcia lui și lăsînd posterității un nume corect, care totuși a fost repede uitat.

Grigore C. Buțureanu a elogiat, în ședințele societății „Arhiva”, activitatea lui N. Beldiceanu, care corespundea în totul cu scopurile acestei societăți, cu atîta mai mult cu cît fondul arheologic din Ro-

³ Biblioteca centrală universitară „M. Eminescu”, Iași, ms. VI — 235.

mânia nu era cunoscut în cercurile științifice din străinătate. Cum N. Beldiceanu nu mai avea posibilități materiale, Grigore Buțureanu a propus ca să fie ajutat bănește, căci astfel nu mai putea continua lucrările, nefiind încurajat de nimeni. Plenul a aprobat să i se acorde suma de 1000 lei, ca să poată continua, după posibilități, săpăturile inițiate.

Nu se poate spune că nu erau unii membri ai societății, care să nu fie preocupați de organizarea unui muzeu. Astfel, cu prilejul unor săpături lângă palatul administrativ se găsisse o statueta și membrii societății s-au deplasat spre a studia la fața locului ceea ce se găsisse. Prof. A. D. Xenopol a fost autorizat să depună frânturile de statui găsite în „Muzeul” societății (29.IV.1894), care nu exista. Statueta găsită era însă din vremea fanarioților. Totuși A. D. Xenopol a propus ca N. Beldiceanu să facă cercetări în hrubele orașului și, tot la propunerea lui, s-a luat hotărârea ca membri competenți să pornească la întocmirea unei monografii a orașului Iași. În această privință de remarcat este faptul că N. Beldiceanu a întocmit un cuprinzător manuscris redactat gata și diverse notițe cu privire la trecutul orașului Iași. Dar o dată cu dispariția lui în 1896, toate au fost date uitării, iar memoriul lui zace uitat pe undeva.

În 1894 se făcea un nou apel pentru donații de obiecte, însă muzeul tot nu era organizat, căci la 1898, Rectorul Universității din Iași, prof. dr. Gh. Bogdan, răspunzând unei adrese a lui A. D. Xenopol, care era președintele societății „Arhiva”, autoriza ca „piesele cu inscripțiuni istorice” să fie depuse spre păstrare în localul Universității⁴. În 1900 se făcea un apel către persoanele care posedau portrete ale primilor profesori ai Academiei Mihăilene să le doneze cu scopul de a se înființa la Universitate o galerie cu figurile membrilor învățământului superior din Moldova⁵.

Ceva mai mult, în 1905 prof. A. D. Anastasiu a luat inițiativa să se constituie „Un fond statornic (inalienabil)” din care să se poată eterniza prin fotografii urmele de odore prețioase, portrete, odăjdii, lucruri valoroase ale industriei naționale, figuri de vechi domni și boieri, locuințe orașenești și mai ales satești, vederi de monumente, îmbrăcăminte, din trecut și prezent, toate menite, altfel, să se schimbe și chiar să dispară, ca să se păstreze măcar prin ilustrații, publicate în revista „Arhiva”⁶.

Lăzile cu prețioasele obiecte găsite la Cucuteni continuau să se afle în beciurile Universității. De ele s-ar fi putut ocupa noul profesor de arheologie Teohari Antonescu, care era foarte bine pregătit în materie. El inaugurase o eră nouă la Universitatea din Iași pentru cu-

⁴ Idem, Mpa „Arhiva”.

⁵ „Arhiva” XI—1900, p. 388.

⁶ „Arhiva” XVI—1905, p. 572—573.

noașterea lumii vechi, făcând și un curs de arheologie națională cu noțiuni de preistorie, ceea ce în acea vreme se făcea la puține alte universități. Suplinindu-l citva timp pe prof. Petru Rișcanu, el trata unitar studiile de arheologie și istorie. Așa că pentru prima oară studenții puteau audia prelegeri, expuse magistral, de preistorie privind lumea orientală și greco-romană, cu cele mai însemnate și prestigioase monumente prezentate cu planșe și diapozitive, ceea ce era o atractivă inovație. În expunerile lui, făcute cu mult talent, se preocupa în mod deosebit de trecutul îndepărtat al poporului și al țării sale. Cu firea lui poetică și visătoare prezenta pe oameni și cursul vieții lor cu pasiunea pe care i-o imprimau, mai cald și mai armonios, ori mai aspru și mai mohorât. Astfel, în descrierea monumentelor vechi se reflectă toată firea lui, de aceea prelegerile erau atractive și urmărite cu un interes deosebit.

Teohari Antonescu n-a avut însă nici o susținere materială și nici măcar o înțelegere binevoitoare în cadrele universitare, ca să se poată ocupa de depozitul lui N. Beldiceanu. Propunerea lui făcută în 1897 de a înființa un muzeu de arheologie și etnografie, în care să fie aranjate și obiectele de la Cucuteni, n-a avut nici o urmare și nu poartă nici o soluție a autorității universitare. În 1905 Teohari Antonescu a revenit asupra ideii unui muzeu, adresându-se decanatului Facultății de litere ca să intervină la minister spre a-i aloca suma necesară ca să cumpere un aparat de proiecție necesar pentru cursuri, apoi un aparat fotografic spre a putea face fotocopii pentru proiecții și eventual fotografierea monumentelor naționale și a ruinelor din cuprinsul țării. Mai cerea suma de 200.000 lei spre a procura mulaje după sculpturile mai caracteristice și mai importante din plastica orientală, greacă și romană, spre a completa colecția de mulaje aduse deja de el la Iași. *Aceste mulaje, adăuga el, puteau constitui un început de muzeu la Iași*, fără care nu e cu putință cunoașterea artei vechi, necesară să completeze educația estetică a studenților ca și pentru publicul amator.

Dar, ca și prima, nici această propunere a lui Teohari Antonescu n-a fost măcar înregistrată și nici n-a fost pusă în discuția consiliului profesoral, deși decan era prof. A. D. Xenopol⁷. Reiese din această cerere a lui Teohari Antonescu că un muzeu de istorie și arheologie ieșean, momentan, nu se putea înfăptui. A făcut și el săpături de teren spre a găsi alte piese arheologice pentru muzeul rămas numai în proiectul său. De aceea nici n-a răscolit lăzile cu obiectele arheologice colectate de N. Beldiceanu. Acesta ca și Teohari Antonescu și alții erau niște entuziaști, care au descoperit și lăsat piese muzeistice de mare preț, împreună cu mulaje, iar urmașul lui la catedra de arheologie, care a aflat sprijin material să organizeze muzeul visat de predecesorul său, n-a găsit necesar să menționeze măcar numele înaintașilor lui.

⁷ Arh. St. Iași, Fac. de litere, Dos. 906, pe 1905—1906, vol. I, f. 156.

Însemnăm aici contribuția valoroasă a celor doi pionieri, N. Beldiceanu și Teohari Antonescu, unul cu intuiția lui clară, altul cu aleasa lui pregătire academică, care au înțeles necesitatea unui muzeu, pe care nu l-au putut înfăptui cu toată stăruința lor. Un bust la cimitirul Eternitatea a eternizat în bronz figura lui N. Beldiceanu, iar Teohari Antonescu a rămas uitat cu desăvîrșire.

După cercetările făcute de N. Beldiceanu, care a descoperit importanta stațiune preistorică de la Cucuteni—Băiceni, un învățat arheolog de la Muzeul din Berlin, Hubert Schmidt, a făcut și el săpături sistematice la Cucuteni, în două campanii de lucru în 1909 și 1910. El a găsit piese foarte importante, dovedind o dată mai mult vechimea mare a acestei stațiuni. Materialul aflat l-a împărțit între Universitatea din Iași, unde a stat în lăzi în decurs de mai mulți ani, iar o parte a dus-o la Berlin unde obiectele arheologice de mare importanță fac po-doaba unui muzeu etnologic berlinez. El a aflat atunci la Cucuteni și o casă preistorică. Neinteresându-se nimeni de obiectele lăsate la Universitatea ieșeană, H. Schmidt le-a luat la Berlin „ca să le studieze”, bineînțeles fără nici un inventar. La 24 iunie 1912 le-a restituit prin consulatul german de la Iași „curățite și restaurate, puse în stare de a fi expuse în muzeu”. Dar nimeni n-a știut dacă erau toate piesele „împrumutate”⁸. El a publicat, la 1932, o importantă lucrare, *Cucuteni*, în care a arătat diversele pendulații de populație, care mergea dinspre nord-est spre sud, dar din sec. al XII-lea î.e.n. a început să se resimtă o influență, mult mai avansată ca civilizație, dinspre sud.

Fapt este că vechiul oraș, cetate de scaun domnesc din Moldova, nu avea un muzeu istoric în care să se poată expune materialul arheologic găsit prin săpături, ca, și obiecte de preț aflate la diferite familii moldovenesti. Muzeul de istorie naturală avea un profil cu totul special și nu putea încadra și un material arheologic-istoric mai bogat. Era și o lipsă de înțelegere chiar a unor intelectuali ieșeni și lipseau fondurile necesare unei asemenea inițiative.

Profesorul Ion Andrieșescu, devenit în 1918 suplinitor la catedra de istorie veche și epigrafie, a arătat în ce stare găsise obiectele strinse cu multă trudă de N. Beldiceanu. Un timp fuseseră așezate în niște dulapuri convenabile, dar cînd le-a cercetat el, în 1911, dulapurile erau stricate iar obiectele aruncate la întîmplare fără ca să fi fost măcar catalogate sau eventual fotografiate spre a fi folosite în cercetări științifice cu privire la cultura cucuteniană. N. Beldiceanu, din lipsă de mijloace materiale, se mărginise să depoziteze la Universitate, cum era și natural, materialul găsit de el la Cucuteni, iar inițiativa stărui-toare a lui Teohari Antonescu, de a organiza un muzeu, a fost primită cu destulă indiferență.

În 1913 catedra de arheologie, după Teohari Antonescu, a fost ocupată de prof. O. Tafrales. Preocupat de a organiza un muzeu, în 1916

⁸ Arh. St. Iași, Fac. de litere, Dos. 913—1912, f. 116 și 124.

el a primit un fond de 3000 lei de la Ministerul Instrucțiunii publice, cu care a putut închiria în str. Paladi un local, cu totul impropriu, în care a fost depozitat o mare parte din materialul muzeistic aflat în subsolul Universității și la Biblioteca Centrală.

Intervenind războiul, această inițiativă a stagnat și abia în 1918 s-a putut cumpăra un imobil în strada Carol nr. 16 — azi Calea 23 August —, suma necesară fiind pusă la dispoziție de ministrul Const. Banu. Imobilul era compus din trei corpuri de casă și o suprafață mare de teren de aproximativ 6000 m². După unele reparații și amenajarea și a „grajdurilor” clădirii, au fost aduse colecțiile de monede vechi și cele din diverse donații și achiziții cu bani, de scoarțe și broderii naționale, colecții de ouă încondeiate, vase pictate, sculpturi antice și moderne, mulaje și alte opere de artă. Așa că douăsprezece încăperi din noul local, inclusiv grajdurile, ajunseseră să fie pline de obiecte.

Se plănuia chiar construcția unei noi clădiri cu săli speciale pentru muzeu, dar care nu s-a putut realiza. Sarcinile materiale ale noului stat român reîntregit erau atunci într-adevăr foarte mari.

Director al acestui muzeu a devenit prof. O. Tafrali, care a folosit unele din obiectele de la Cucuteni colectate de N. Beldiceanu, ca și din cele găsite de H. Schmidt. Între timp, unele vase găsite la Cucuteni au fost duse la București, fără să mai fie restituite.

Amenajându-se vitrine în sălile noului local, obiectele au fost expuse pe epoci. Idoli, uneltele de silex și de os, olării, vase întregi, unele de o rară frumusețe, găsite de N. Beldiceanu și Teohari Antonescu, securi și ciocane de piatră, șlefuite, ori ciocane din coarne de bou sau cerb, urme de animale fosilizate, unele chiar exemplare unice. Într-o sală au fost expuse patru schelete ale omului preistoric, dezgropate de N. Beldiceanu la Cucuteni. Apoi numeroase cioburi caracteristice din diferite localități moldovenești din epoca de bronz și cea de fier. Vase funerare cu oase calcinate, un vas de bronz, foarte bine păstrat găsit la Cotnari. Însuși O. Tafrali a făcut săpături la Cucuteni și Coșești-Vaslui și în unele vechi localități din Dobrogea, la Tomis-Constanța și Callatis — Mangalia.

Au mai fost colectate urne funerare la Virteșcoi — Putna, sculpturi de la Mangalia și Urluchioi — Constanța, figuri de om, de animale și păsări, datate din timpuri mai tirzii, care constituiau o colecție aproape unică.

În secția *artei antice* s-au adunat inscripții latine găsite la Isaccea și Tulcea, un altar cu inscripție dedicat zeului Bacchus — Liber Pater — din zona viticolă din acea regiune. Apoi alte scurte inscripții și ștampile pe toarte de vase grecești, o statueta de marmură a zeiței Fortuna din epoca romană, găsită în Dobrogea, și o stelă funerară din Tomis. Patru statuete din argilă și două de bronz, egiptene ș, a. Din ceramică : statuete grecești, un vas întreg cu basoreliefuluri găsite la Tulcea și alte vase mai mici grecești și romane și cioburi multe de la Callatis. Cîteva monede dace de argint, altele grecești și romane și multe de ale lui Tra-

ian. O mare monedă, unicat, în greutate de aproape 500 gr. a fost găsită la Mangalia.

Numeroase *mulaje* după vechile sculpturi grecești, unele lucrate în atelierul Muzeului Louvre din Paris. Grecia a donat numeroase asemenea mulaje reproducind statui celebre și basoreliefuri din muzeele de la Atena — de la Parthenon —, Delfi și Olimpia, și după statuile de pe Acropole. Apoi ornamente de acant de la templul din Epidaur, stele și scene funerare și alte mulaje ale unor statui și basoreliefuri egiptene, chaldeene și asiriene. O scenă de suovetaurilia⁹ și busturi de împărați și împărăteșe din Italia, sciitori greci și latini după seria de la Louvre.

Predecesorul lui O. Tafrali la catedră, Teohari Antonescu, adusese și el mulaje după sculpturi celebre din Grecia, dar aceste sculpturi sînt inventariate toate pe numele lui O. Tafrali, iar numele lui Teohari Antonescu, ca inițiator, nu este nicăieri menționat. Aceasta ca moravuri academice.

Unele copii după vase antice, grecești, din muzeele europene, au fost lucrate în țară de studente și studenți și îndeosebi de talentatul pictor decorator V. Hudici.

În ceea ce privește *arta națională*, muzeul a colectat numeroase icoane de preț, cu legende, între care o icoană a Maicii Domnului cu Isus, găsită în Iași, cu un cadru de argint aurit și o inscripție în grecește, din 1589; porți de altar din sec. al XVIII-lea, sfeșnice, cruci sculptate și ferecate în argint, triptice și inele vechi țărănești, de bronz. Scoarțe specifice colorate, din Bucovina și una oltenească. De asemenea fine țesături artistice din Banat în culori bine aplicate și armonios îmbinate. Numeroase ouă încondeiate, lucrate cu o tehnică remarcabilă, care au servit de model arhitecților, pictorilor și elevilor de la școala de belle-arte și de la școli secundare, realizînd, prin reproducerea desenelor, adevărate opere de artă.

Bijuterii și diverse obiecte din tezaurele de la Bogdănești și Voinesti — Iași, podoabe, cercei, brățări, lucrate din argint. Numeroase monede vechi moldovenești și străine de bronz, cîteva de argint și 12 de aur. Discuri smălțuite de la bisericile lui Ștefan cel Mare, pomelnice de lemn, vadra domnească din vremea lui Cuza-Vodă și alte diverse obiecte. Pietre sculptate, o baie de marmură din sec. al XVIII-lea cîntărind 2000 kg. donată de Epitropia Așezămintelor Sf. Spiridon, împodobită cu sculpturi imitînd arta clasică, avînd pe o față figura lui Poseidon, pe cealaltă ornamente florale.

În stațiunea romană de la Barboși, s-a găsit un altar votiv de calcar, ridicat în cinstea zeului Mithras, cu o inscripție în latinește, datînd din sec. al II-lea e. n. în care se face mențiune despre lungimea V Macedonica, un stîlp de piatră cu inscripție latină din primele timpuri creștine din Dacia. Urne funerare ceramice, lucrate la roată din pastă fină, un medalion de metal în aliaj, alt medalion de metal cu salbă de corali și pietre,

⁹ *Suovetaurilia* era un sacrificiu, care consta din trei victime — un porc, un berbec și un taur —, închinat zeului Marte.

provenind din import, un fragment de bronz provenit de la o brățară lucrată cu multă finețe artistică în Italia. Inele de bronz ornate cu perle și alte obiecte și urne funerare lucrate din pastă sau metal din sec. al III-lea și al IV-lea e.n. când locuitorii obișnuiau încă să-și incinerze morții.

Apoi vase ornate cu basoreliefuri cu grupuri de personaje și ramuri de butuci de vie, care figurează destul de des în reprezentări bachice, găsite în regiunea Tulcea.

O statueta feminină de marmură, elegantă, drapată cu măiestrie, probabil de la Tomis din sec. al II-lea sau I î.e.n.

Inscripții latine din zidul castrului de la Noviodunum — Isaccea.

În secția modernă au fost expuse haine purtate de seniori francezi din sec. al XVIII-lea. Statuete în miniatură dăruite de sculptorii I. Dimitriu-Bârlad și R. Hette. Tablouri în ulei de Băeșu, Kimon Loghi, Marin Georgescu. Medalii franceze din primul război mondial și medalii de bronz române și străine.

Fotografii ale unor monumente istorice din țară. Acvarele reproducând arta decorativă din orient, romană, bizantină și arabă. Desena-torul muzeului, V. Hudici, a reprodus fresce de la Bistrița, Moldovița, Voroneț, Sucevița, Golia, Hlincea, Cetățuia, Hurez, Curtea de Argeș, figurile lui Vasile Lupu și a doamnei Ecaterina din biserica Golia, fresce de la Torcello din Veneția și de la Sf. Dumitru din Salonic. De la Humor au fost reproduse figurile ctitorilor Teodor și Anastasia Bubuiug.

Desigur că activitatea prof. O. Tafrali a fost lăudabilă privind organizarea muzeului de antichități din Iași și la vremea lui ar fi fost unanim apreciată, dacă ar fi considerat și activitatea laborioasă a unor predecesori ai săi ¹⁰.

Unele piese prețioase din Moldova au fost duse și la muzeele din Capitală. Astfel, prof. Grigore Tocilescu a găsit la Cotnari câteva obiecte de preț, pe care le-a menționat într-un mic studiu al său : patru brățări și două inele de argint, salbe și alte juvaeruri din vechiul port românesc. Toate acestea, datind din sec. al XIII-lea se aflau la Muzeul de antichități din București și ele arată rafinamentul vieții familiale a localnicilor, încă din acele vremuri, precum și poziția de tîrg a localității ¹¹.

Un tezaur de artă ceramică țărănească și de lux a fost găsit tot la Cotnari, din sec. al XII-lea — al XV-lea ca și de mai târziu, subliniind gustul rafinat al domnilor, boierilor și a localnicilor. Unii dintre ei ajunseseră să folosească și ceramică străină, vase smălțuite ori vase de sticlă aduse de la Veneția sau de la Constantinopol. Aceste piese se găseau în Capitală, la Muzeul de artă religioasă, care, nu de mult, s-a risipit ¹².

¹⁰ „Arta și arheologia”, fasc. 9—10, 1933—1934, Iași, 1933.

¹¹ Grigore C. Tocilescu, *Catalogul Muzeului de antichități din București*, București, 1906, p. 155.

¹² Barbu Slătineanu, *Cercetări de la Cotnari*, în „Revista Fundațiilor Regale”, an V, nr. 10, p. 100—118.

Acțiunea inginerului Virgil Hălăceanu. Pe alt plan, în 1912, Virgil Hălăceanu, inginerul orașului Iași, adresa către diferite autorități și persoane, un apel prin care-și arăta intenția de a înființa în capitala Moldovei „un muzeu etnografic retrospectiv al Moldovei”. El ruga unele autorități, îndeosebi cele universitare și diferite persoane binevoitoare, să-i dea concurs spre a înființa cât mai curînd acest muzeu „ogîndă vie a vieții vechi și noi a poporului și țării, cu caracter național”. Ing. V. Hălăceanu solicita diverse obiecte: costume, obiecte casnice, arme, tablouri vechi, instrumente, bijuterii, ornamente, pietre comemorative, fotografii, piese arheologice, costume naționale, monede, medalii, icoane, podoabe religioase de artă, mărci vechi, trofee de război, diverse obiecte de valoare artistică, stampe, manuscrise, cărți vechi, și noi. Obiectele acestea, așa de variate, urmau să fie colectate la locuința lui din Iași, strada Vasile Alecsandri, nr. 3¹³.

Inginerul V. Hălăceanu a și constituit un comitet alcătuit din A. D. Xenopol ca vicepreședinte, el secretar general și A. D. Atanasiu secretar. Foarte bune intenții, dar fără urmări mai însemnate. Urmînd în 1912 să se facă dezvelirea statuii lui Cuza-Vodă, el a inițiat organizarea unei expoziții ad-hoc.

Confecționase chiar și o ștampilă specială: „Muzeul național etnografic al Moldovei”. În scopul de mai sus, s-a adresat la 20.IV.1912 Facultății de litere din Iași, ca să-i încredințeze spre păstrare obiecte arheologice din cele provenite din săpăturile de la Cucuteni, dacă nu definitiv, cel puțin provizoriu, spre a le aranja „în sala de expoziție din cetatea Golia, în care aranjăm toate obiectele ce vor figura în viitor în muzeul nostru”, pe care el îl și credea realizat. După serbările cu dezvelirea statuii lui Cuza-Vodă, urma ca toate piesele să fie înapoiate Facultății de litere. Ing. Hălăceanu, prof. A. D. Atanasiu și prof. Octav Erbiceanu, suplinitorul Catedrei de arheologie, urmau să selecționeze materialul respectiv.

Dar după ce I. Caragiani a aprobat să se satisfacă cererea „Muzeului național etnografic”, consiliul facultății a respins-o, fără nici o motivare, de față fiind și prof. Octav Erbiceanu ca și A. D. Xenopol¹⁴. Probabil că nu se considera încă constituit acest muzeu, cu toate bunele intenții ale inițiatorului, deși intervenția era semnată chiar de A. D. Xenopol.

Ing. Virgil Hălăceanu s-a adresat și Epitropiei Sfintului Spiridon, la 26.III.1913, să-i împrumute vechi documente, începînd de la Iuga-Vodă și Alexandru cel Bun, „necesare Așezămîntului național ce am întemeiat”, spre a fi expuse publicului ca acte vechi, originale, pentru desăvîrșirea acestei opere patriotice cu caracter special moldovenesc¹⁵.

¹³ Arh. St. Iași, Fac. de litere, Dos. 913—1912, f. 257.

¹⁴ Arh. St. Iași, Fac. de litere, Dos. 913—1912, vol. II, f. 144 bis.

¹⁵ *Ibidem*.

Dar nici Epitropia nu i-a aprobat cererea, motivînd că avea nevoie de acele documente, iar păstrarea lor necesită anumite modalități, pe care muzeul nu le-ar fi putut îndeplini. Ing. V. Hălăceanu, susținut și de data asta de A. D. Xenopol, ceruse Epitropiei 47 documente.

Numai Ministerul de Război, arătîndu-se mai generos și mai înțelegător, i-a trimis armament și unele trofee moldovenești.

Inginerul Virgil Hălăceanu, de care nu-și mai aduce aminte nimeni, a fost foarte atașat de orașul său de al cărui trecut se interesa de aproape, urmărind ideea stăruitoare, permanentă, ca să dea orașului Iași un muzeu al Moldovei. Cu toate dificultățile începutului, el a stăruit să adune, cum a putut și de unde a putut, diverse obiecte mai vechi și mai noi, pe care le-a depozitat la el acasă, dar înmulțindu-se și nemaiavind spațiul necesar, le-a dus într-o încăpere din curtea mănăstirii Golia, de unde au fost apoi evacuate și depozitate, fără nici o pază și nici o atenție, în turnul mănăstirii. Un „maniac” spuneau unii neînțelegători. „Aș muri dacă mi s-ar pierde muzeul”, declara el, de care era legată toată existența lui. Și așa a și fost, căci în 1917 și-a sfîrșit viața, iar multe din obiectele adunate de el cu multă stăruință: săbii vechi, ofițerești și de trupă, arme diferite, iatagane, lănci, revolvere, sulite, tesace, carabine, scuturi de piept, platoșe turcești, puști vechi, un valtrap turcesc, un tun turcesc cu țeava de bronz și alte multe obiecte au început a se părađui, încît în 1920, cînd a luat ființă Muzeul municipal al Moldovei, lipseau multe obiecte și cărți, din cele adunate de acest „maniac”.

Muzeul municipal. Ideea unui muzeu istoric la Iași a fost reluată și înfăptuită în 1920 de către prof. Gh. Ghibănescu, împreună cu colegul său prof. Mihai Costăchescu, harnic și iscusit paleograf, Sever Zotta, directorul Arhivelor Statului, N. A. Bogdan, asociindu-și și pe prof. O. Tafrali, acesta fiind interesat însă atunci mai mult de muzeul lui de antichități, cum era și natural.

Gh. Ghibănescu s-a adresat președintelui Comisiei interimare a orașului Iași, care era Mihai Negruzzi, un nepot a scriitorului Costachi Negruzzi. Acesta a primit propunerea ce i s-a prezentat de a se înființa o „societate de istoric și arheologie”, care să adune material istoric, cit mai mult și mai variat, privitor la Moldova și în special la orașul Iași, să organizeze un muzeu municipal și să publice și o revistă cu caracter istoric și arheologic.

Mihai Negruzzi a cerut o propunere scrisă, care fusese, de altfel, formulată de persoanele citate mai sus și care fu prezentată primarului la 15 sept. 1920.

În ședința de la 24 septembrie 1920 Consiliul comunal a aprobat în principiu propunerea inițiatorilor și a numit o comisie, alcătuită din aceleași persoane în frunte cu Gh. Ghibănescu, care să întocmească un statut de organizare și să facă propuneri concrete pentru înfăptuirea muzeului. Statutele, întocmite deja și ele, au fost prezentate consiliului încă la 1.X.1920, prevăzînd înființarea societății numită, de atunci

incă „Muzeul oraşului Iaşi”. Această societate trebuia să adune obiecte felurite cu caracter istoric, care intresau trecutul Moldovei şi al oraşului Iaşi. Apoi să organizeze o bibliotecă, să publice un buletin şi să înfiinţeze o şcoală de paleografie şi epigrafie.

Consiliul oraşului s-a interesat de organizarea acestui muzeu, a aprobat statutele şi un credit de 100.000 lei subvenţie, care ulterior a fost redus, de următorul preşedinte al Comisiei interimare, la 20.000 lei. În prima şedinţă s-a constituit Comitetul cu Gh. Ghibănescu ca preşedinte şi director al buletinului, M. Costăchescu secretar, N. A. Bogdan casier, O. Tafrali, directorul şcolii de epigrafie şi pa'eografie, iar Sever Zotta, conservatorul muzeului, arhivei şi bibliotecii. O. Tafrali, din motive personale, s-a retras din acest comitet şi în locul său a fost cooptat A. D. Atanasiu, cunoscut şi activ profesor la Şcoala de belle-arte.

Societatea muzeului municipal s-a instalat într-o clădire din curtea mănăstirii Golia şi în mai 1921 şi-a început activitatea adunind diverse obiecte, cărţi şi primind donaţii importante.

Pentru fondul muzeului Virgil Hălăceanu, soţia acestuia instituise un comitet în frunte cu T. Burada, care să-l administreze. Acest comitet a atribuit Muzeului municipal tot ce era în fiinţă din „Muzeul” Hălăceanu, cu condiţia ca o secţie a noului muzeu să poarte numele : „Secţia inginer Virgil Hălăceanu” (3 iunie 1921). Obiectele, cîte mai erau, au fost aduse din turnul Goliei şi instalate în etajul II al localului Muzeului municipal, urmînd să se facă inventarierea lor de către N. A. Bogdan.

În acelaşi timp însă comandantul Regimentului 13 „Ştefan cel Mare” a intervenit la primărie spre a i se da ajutorul necesar ca să înfiinţeze un muzeu istoric, mai mult cu caracter militar. Comandantul Reg. 13 Infanterie cerea în acelaşi timp şi un fond de susţinere şi primăria i-a acordat 5000 lei¹⁶. Cererea a fost îndrumată Muzeului municipal şi atunci un mare număr de obiecte militare, aflate în acest muzeu, au fost *împrumutate* Reg. 13 „Ştefan cel Mare” în scopul ce-şi propusese comandantul acestei unităţi militare „în vederea educaţiei patriotice a tinerilor ostaşi”. Ca urmare la 13 noiembrie 1920 s-a întocmit un proces verbal *de împrumut*, provizoriu, *pe termen de 3 luni*, între Teodor Burada şi Sever Zotta, din partea Muzeului istoric şi de artă din Iaşi şi maiorul Grigore Ionescu, delegatul Reg. 13 infanterie, a următoarelor obiecte : 26 diverse arme vechi, 5 iatagane, din care unul cu mînerul de os, 4 lănci, 6 platoşe turceşti, 2 revolvere, un baltag-toporaş, 4 săbii. 2 sulite, 2 tesace, 5 carabine, un scut de piept. S-au mai predat în aceleaşi condiţiuni : 9 săbii de trupă, 3 ofiţereşti, opt tesace, 26 carabine, 13 puşti vechi, un valtrap de şea, uniforme de ofiţeri şi elevi de şcoală militară. De asemenea un tun turcesc cu țeava de bronz cu afet, o țeavă de tun, de bronz, fără afet, patru lănci, 3 arme, 6 pistoale, 4 revolvere, 20 proiectile, un tun mare¹⁷.

¹⁶ Arh. St. Iaşi, Fond Primăria Iaşi, dos. nr. 293—1920, f. 1 şi 2.

¹⁷ „Ioan Neculce”, fasc. 2—1922, p. 378—379.

Cele mai multe din aceste obiecte erau din fondul Hălăceanu, care numai prin stăruința și tenacitatea lui reușise să-și îmbogățească colecția. Prezența lui Teodor T. Burada în comisia de împrumut a acestor obiecte face dovada că cele mai multe proveneau din colecția ing. V. Hălăceanu.

Stăruința comitetului Muzeului municipal de a i se restitui aceste obiecte, a rămas fără urmare. În prezent multe din aceste obiecte se află în colecțiile Muzeului militar central.

Numeroase documente de importanță au fost donate apoi muzeului ieșean de Lucia O. Erbiceanu, soția elenistului Octav Erbiceanu, de fostul ministru Mișu Șăulescu, proprietarul moșiei Cozia-Fălciu, N. Drosu din Iași a donat 185 documente slavo-române, Pavel Michiu, proprietar din jud. Vaslui, a donat 265 doc. și cărți vechi de la Schitul Crăsnita, care era pe moșia lui. Muzeul ajunsese deja în posesia a peste 1000 de documente vechi, unele chiar de la Iuga-Vodă (1399) și Alexandru cel Bun (1400).

La intervenția comitetului muzeului, Mitropolia Moldovei i-a atribuit trei trăsuri domnești de la Cuza-Vodă, o sanie veche sculptată în lemn și o butcă a mitropolitului Meletie Istrati cu emblema M(eletie), M(itropolitul) M(oldovei). Aceste trăsuri aflate la mănăstirea Cetățuia au fost aduse la sediul muzeului, la Golia. Muzeul a mai căpătat autorizație să colecteze pietrele cu inscripții de la bisericile din Iași.

De la Dolheni — Idrici din jud. Fălciu, a fost adus un jug vechi, cu care se înjugau sătenii, care cădeau în vină, în acele triste vremuri. Era un obiect de tortură care se afla în pridvorul bisericii din acea localitate.

Gheorghe Sion din Tg. Ocna a donat muzeului șase hărți vechi din sec. al XVIII-lea, de autori străini, care priveau țările române. Muzeul a mai primit un iatagan turcesc lucrat din argint cu inscripții turcești suflate cu aur, apoi o sabie turcească, o icoană veche și pecetea veche a orașului Botoșani.

A. D. Atanasiu a lucrat o planșă cu singura biserică de lemn din Iași, Rufeni, astăzi dărîmată. Gheorghe Racoviță din Șurănești — Vaslui, din familie voievodală, a donat numeroase documente vechi. Avocatul I. Bogdan, domiciliat la Viena, a trimis o mare colecție de monede antice de argint și de cupru și 1010 copii din colecția monetară a Muzeului din Viena, efectuate în galvanoplastie în aur sau argint, unele din ele cu inscripția de Siebenbürgen-Transilvania.

Muzeul a mai primit medalii, decorații, fotografii cu figuri de domnitori, oameni de cultură și oameni politici ai României, profesori ieșeni ș.a. De la casa Pescy din Leipzig și-a procurat o stampă veche cu vederea orașului Iași. S-au mai primit medalii, monede grecești și romane, atestate de școală eliberate de seminarul Socola dintre anii 1818—1820 cu menționarea obiectelor care se învățau în acea vreme.

Prof. Const. Climescu a donat un manuscris de aritmetică, după care se preda acest obiect la seminarul de la Socola (1820).

S-a primit un exemplar din Biblia tipărită la Petersburg în 1817 și s-au adus patru pietre mormintale de marmură, una cu text în limba georgiană din 1795, alta a unui negustor armean din 1800 și două din 1806 și 1810.

De la anticarul Elias Șaraga s-a cumpărat o sabie turcească cu mîner de os negru, iar ministrul Al. Lapedatu a donat o sabie cu mîner de argint, care fusese a unui pașă turc în războiul din 1877—1878.

La sugestia lui Al. Lapedatu se proiecta publicarea unui *Corpus inscriptionum slavo-graeco-romanicarum*, cu colăborarea și a membrilor muzeului, dar care nu s-a realizat.

A. D. Atanasiu a donat în colecția muzeului hărțile etnografice lucrate de el cu prilejul Conferinței de pace de la Paris din 1919.

Comitetul muzeului nu scăpa prilejul să sărbătorească figurile mari ale culturii românești : Eudoxiu Hurmuzaki, V. Alecsandri, Mihai Eminescu, Ion Creangă, Teodor Codrescu ș.a. În ședința de la 14 iulie 1931 s-a făcut un apel ca familiile celor care au jucat un rol politic sau cultural în orașul Iași și în Moldova să doneze muzeului obiecte de artă, mobilă veche, costume, obiecte uzuale și orice interesa trecutul, spre a fi expuse în standurile și sala muzeului.

Muzeul ajunsese să posede olărie, vase, stofe, costume, arme, hărți, tablouri, cărți vechi și noi în diferite domenii : istorie, politică, literatură, artă militară, arte frumoase, etnografie, religie, filozofie, calendare, care-i împodobeau sălile și biblioteca, plus fondul de 4000 documente.

Muzeul municipal ieșean își făcuse un nume și în afară de comitet, ajunsese să aibă membri cu nume cunoscute în cultura românească : N. Iorga, D. Onciul, Al. Lapedatu, Gh. I. Brătianu, Paul Gorce, Ilie Bărbulescu, mitropolitul Pimen și mai toți profesorii de istorie de la școlile din Iași.

Muzeul din Palatul Cuza-Vodă. În palatul lui Al. I. Cuza, din care se strămutase administrația creditului urban, la parter a fost instalată librăria și tipografia Ligii culturale, iar la etaj Rudolf Șuțu a inițiat organizarea unui muzeu de artă. În acest scop a primit mai multe tablouri de la primăria orașului, achiziționate din expozițiile de pictură de la Iași ; totodată și Șt. Dumitrescu, directorul școlii de Belle-arte, i-a pus la dispoziție un număr de piese din pinacoteca școlii. Inițiatorul acestui unic muzeu de artă a aranjat, în sălile din palat, pinzele primite, în modul cel mai estetic și vizitatorii nu lipseau în zilele cînd era deschis. R. Șuțu a cerut și sprijinul prof. N. Iorga, care inițiasc instalarea tipografiei Ligii culturale, pentru muzeul său. Istoricul român a însărcinat pe prof. Victor Brătulescu, care era secretarul Comisiei monumentelor istorice să pună la dispoziția muzeului ieșean și unele piese istorice. În felul acesta instituția inițiată de R. Șuțu s-a

amplificat, devenind un muzeu *de istorie și de artă*. *Dar datorită prof. N. Iorga* profilul acestui muzeu a căpătat un caracter mai mult istoric și atunci Șt. Dumitrescu a retras pînzele, pe care i le împrumutase de la pinacotecă. Cel de al doilea război mondial a pus capăt acestei inițiative și unele pînze se vor fi aflînd la Muzeul de artă.

Muzeul Teatrului Național. După al doilea război mondial, artistul ieșean Remus Ionașcu a inițiat organizarea unui muzeu al Teatrului Național, în care să expună busturi, portrete în ulei și fotografii ale marilor artiști moldoveni precum și a autorilor de piese de teatru. El adăuga și vechi afișe și texte în chirilică, figuri de oameni de cultură și artiști, care s-au ocupat de progresul ideii de teatru, ca Gh. Asachi, mitropolitul Veniamin Costachi, V. Alecsandri, Costachi Negruzzi, M. Kogălniceanu precum și marele artist Matei Millo, de al căror nume se leagă începutul teatrului moldovenesc. Apoi figuri ale directorilor mai de seamă, afișe teatrale mai noi, costume purtate de artiști în diferite roluri, unele așezate pe manechine. Fotografii de artiști în rolurile lor, apoi diferite scene și decoruri din piese, precum și o bogată galerie de artiști mai vechi și mai noi. Așezat în foaierea teatrului, publicul, în pauze, avea prilejul să observe artiștii vechi și pe cei noi, în rolurile din piesele care se reprezentau. Era un mijloc de completare a educației teatrale.

Toate aceste obiecte au fost împachetate și duse la Palatul culturii, așteptînd să fie aranjate într-o secție de teatru, în casa memorială V. Alecsandri, ce urmează să se deschidă la Iași.

Muzeul de artă religioasă. În vechile monumente din Iași se mai păstrau multe și prețioase obiecte, îndeosebi cu caracter bisericesc. Dintre domnii moldoveni, Vasile Lupu și-a înzestrat ctitoriile lui cu odoare foarte fine, el însuși era foarte luxos purtînd haine scumpe, el și familia lui, avînd și un interior mobilat mai deosebit decît alți domni. Doamna Tudosca, prima lui soție a brodat în mărime naturală figura lui Vasile Lupu, a ei și a fiului lor Ion, dintre care cea a lui Vasile Lupu s-a pierdut. De la el ca și de la alți domni și mitropoliți ai Moldovei au rămas multe obiecte de cult, argintării, icoane, îmbrăcăminte de mare preț. Multe din aceste obiecte foarte prețioase, în timpul primului război mondial au fost împachetate în lăzi și evacuate la Moscova. Cînd au fost restituite, au ajuns în Capitală, de unde n-au mai fost trimise la Iași, folosindu-se apoi cele mai multe în secția de artă religioasă a Muzeului de artă din București. Capitala Moldovei a rămas cu destul de puține obiecte, putîndu-și îmbogăți colecția doar cu frescele desfăcute de la biserica Trei Ierarhi, cu icoane de preț și alte obiecte pe care le-a mai putut aduna. Cu acestea Scarlat Porcescu, cu grijă și pricepere deosebită, a putut organiza un muzeu de artă religioasă în Sala gotică de la mănăstirea Trei Ierarhi și în biserica Sf. Gheorghe din curtea Mitropoliei. Aceste două expoziții și îndeosebi

cea din Sala gotică constituie o atracție pentru ieșeni și pentru toți vizitatorii.

TRADITIONS SUR LES MUSÉES DE JASSY

Résumé

On trouvait en Moldavie beaucoup d'institutions historiques possédant des objets de grande valeur qu'on pourrait rassembler dans des musées historiques très bien dotés.

Et pourtant ce n'est qu'au XIX-ème siècle qu'on a organisé à Jassy, capitale de la Moldavie, un musée d'histoire naturelle par des médecins vivant à cette époque-là dans cette ville.

En 1860 une autre initiative a conduit à l'organisation d'une Pinacothèque nationale par le peintre G. Panaiteanu qui a eu l'occasion de rassembler plusieurs tableaux, donation de S. Virnav, avocat, de C. Dassiadé, C. Negri et d'autres encore, qui ont bien voulu contribuer à l'organisation de cette institution.

Les professeurs N. Beldiceanu et Teohari Antonescu ont mis les bases d'un musée d'histoire. Le premier s'est occupé des fouilles archéologiques en trouvant des pièces très intéressantes ; le second a apporté des reproductions faites d'après des célèbres statues de Rome et de la Grèce. Mais leurs efforts n'ont été soutenus par personne.

Après 1916, le professeur O. Tafrali a organisé un musée d'archéologie, d'histoire et d'ethnographie avec un grand nombre d'objets trouvés par N. Beldiceanu et Teohari Antonescu. En même temps, une partie des objets historiques de Moldavie ont été transférés à Bucarest.

Une initiative de la part de l'ingénieur Virgil Halaceanu en vue d'organiser un musée a échoué. Plus tard les professeurs Gh. Ghibănescu, M. Costăchescu, A. D. Atanasiu, ainsi que Sever Zotta et N. A. Bogdan, ont réussi à organiser un musée municipal qui possédait d'intéressants objets et documents historiques.

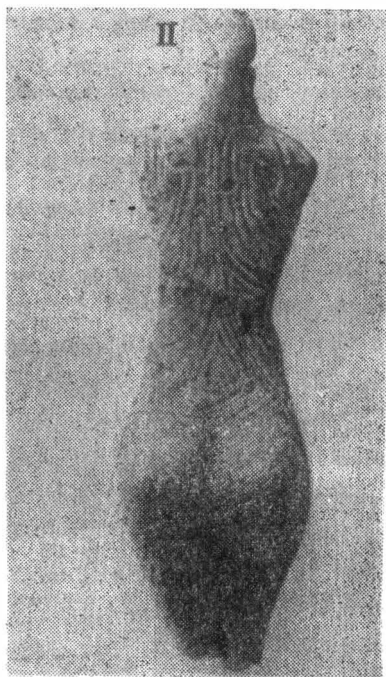
Un intéressant musée, organisé par l'acteur Remus Ionașcu, au Théâtre National, sera transféré à la maison mémoriale du grand poète Vasile Alecsandri.

Bien que, pendant la deuxième guerre mondiale, beaucoup d'objets religieux de grande valeur aient été transférés à Bucarest, par les soins de S. Porcescu, on a organisé un intéressant musée religieux dans la salle gothique à l'église Trois Iérarques et à l'ancienne église St. Georges.

A présent, on déploie à Jassy une activité intense pour organiser, à l'échelle nationale, des musées dans beaucoup de domaines.

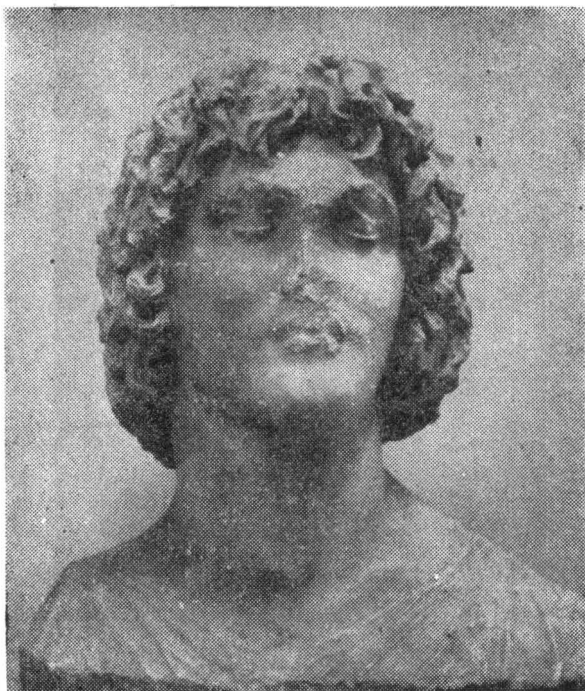
Cîteva din expozatele vechiului muzeu ieșean : ceramică neolitică

Idoli din cultura Cucuteni (I) Rădășeni (II)

Venus din Milo de Praxiteles

Eubuleus de Praxiteles